maar er moet ook een verbeterende werking vanuit gaan.

Dit past in de discussie die is ontstaan over het nut van gevangenissen: men heeft sterk de indruk dat deze instituten fungeren als boevenleerschool: de oude rotten in het vak leren er de jonge boefjes de kneepjes.
Bovendien is het er veel te "gezellig". De brave burgers hebben het gevoel dat de gevangenen het in de gevangenis beter hebben dan erbuiten: een dak boven het hoofd, regelmatig te eten en ze kunnen er de hele dag pret maken. Het afschrikwekkende effect is dus nihil. Er gaan stemmen op om het de gevangenen veel onaangenamer te maken. En er moet een zedelijke verbetering worden nagestreefd.

Beide wensen meent men door een nieuwe ontwikkeling vervuld te zien: de cellulaire opsluiting. In de Verenigde Staten zijn reeds proeven gedaan met het apart opsluiten van gevangenen en hoewel deze proeven laten zien, dat de slachtoffers na enige tijd apathisch worden, geestelijk gestoord raken of zelfmoordpogingen ondernemen, wordt in Nederland aan deze resultaten nauwelijks aandacht besteed. Men is hier vooral gecharmeerd van de "inkeer" die de eenzaamheid zou versterken. In de stilte van die eenzaamheid kan de stem van het geweten beter gehoord worden. "Fremdzwang" moet worden vervangen door "Selbstzwang" in de misdadiger.

De discussie over deze nieuwe vorm sleept zich al jarenlang voort en tegen de tijd dat men in het buitenland terugkomt van dit systeem wordt zij in Nederland wettelijk ingevoerd. Omdat de praktijk leert dat gevangenen zich toch niet beteren in de cellulaire opsluiting, doet men in het midden van deze eeuw water in de wijn: er komen meer gemeenschappelijke bezigheden in het saaie bestaan van de gevangene.
Dan komen de wetenschappers tot het inzicht, dat juist socialisatie en gemeenschappelijk werken tot verbeteren van de crimineel zouden leiden. (Dit is niet echt nieuw:in Ierland wordt daar reeds een eeuw eerder mee geëxperimenteerd.) Zo wordt dit inzicht in de jaren zestig en zeventig op grote schaal toegepast in de "open" gevangenissen. Daar krijgen de gevangenen meer eigen verantwoordelijkheid. Nederland heeft hier voordeel van haar achterstand: de oude gevangenissen moeten toch worden vernieuwd, nu kunnen ze meteen naar de modernste inzichten worden verbouwd. Helaas gooien de gevangenen zelf roet in het eten: ook in deze nieuwe gevangenissen weigeren ze "gesticht" te worden en blijven velen recidiveren. Het is daarom geen verrassing dat Franke op het einde geen oplossing voor het probleem kan geven.

Als een rode draad loopt door dit proefschrift Franke's overtuiging, dat de gevangenen op een passieve wijze een machtspositie hebben opgebouwd. Zolang misdadigers slechts werden verwijderd uit de maatschappij, was er niets aan de hand, maar zodra de opsluitende autoriteiten hun handelingen legitimeerden uit de verwachting, dat door dit opsluiten de crimineel weer een volwaardig lid van de samenleving zou worden, kreeg de crimineel macht. Want als het uitblijven van resultaat van de opsluiting uitblijft, moeten de autoriteiten steeds opnieuw daarvoor verklaringen vinden en nieuwe vormen introduceren die deze verwachtingen wel waarmaken. Uiteindelijk blijkt het allemaal niet te helpen, vandaar dat de conclusie overblijft: opsluiten helpt niet, maar wat dan?

Het grote nadeel van boek van Franke is dat hij gepoogd lijkt te hebben compleet te zijn. Alles wat hij op moreel, juridisch, ethisch en politiek gebied heeft gevonden wil hij ook weergeven. Dit leidt in sommige hoofdstukken tot eindeloze beschrijvingen van debatten, discussies en onderzoeksrapporten. Dat is teveel van het goede. Bovendien is het boek opgebouwd uit een groot aantal zeer korte paragrafen, die sterk wisselen van onderwerp. Het boek raakt daardoor sterk versnipperd. Af en toe komen de gevangenen zelf aan het woord, maar meestal slechts ter illustratie van een bepaald effect van detentie. Ze komen niet echt tot leven en het boek boeit niet. Het blijft een uitputtende beschrijving, maar als naslagwerk is het uitermate geschikt: alles staat erin.
Fred Vogelzang

KOLONIALISME

H.L. Wesseling, *Verdeel en heers. De deling van Afrika, 1880-1914*, (Amsterdam 1991).

In de inleiding van zijn omvangrijke werk over de deling van Afrika (521 pagina's) stelt Wesseling dat hij het niet zozeer 'over imperialisme en kapitalisme, over oorzaken en gevolgen, structuren en processen, etcetera' zal hebben , maar vooral 'over mensen en hun motieven'. Deze individualiserende opzet heeft voor- en nadelen. Een groot voordeel is dat het Wesseling in staat stelt een boeiend, levendig verhaal over de Europese kant van de deling van Afrika te vertellen. Aan de hand van de lotgevallen van Europese staats-

lieden en hun plaatselijke vertegenwoordigers in Afrika behandelt Wesseling de deling in een reeks geografische deelprocessen. Achtereenvolgens de Oosterse kwestie met de Franse bezetting van Tunis en de Britse van Egypte, de schepping van de Kongo-Vrijstaat van de Belgische koning Leopold II, de Brits-Duitse deling van Oost-Afrika, de Brits-Franse deling van West-Afrika, de Brits-Franse confrontatie in Fashoda om de controle van de Nijl, de Anglo-Boerenoorlogen in Zuid-Afrika en tenslotte, als epiloog, de rivaliteit om en Franse bezetting van Marokko.

Wesseling vertelt daarbij veel anekdotes over de uiterlijke - 't boek is rijk geïllustreerd - en innerlijke - bij voorkeur sexuele - eigenaardigheden van de betrokkenen. Soms is dat zinvol, maar vaak hebben die duidingen een suggestief en speculatief karakter. Zo was Cecil Rhodes , als meer imperialisten, volgens Wesseling bang voor vrouwen en hoogst waarschijnlijk een latente of onderdrukte homosexueel. Voor de duidelijkheid heeft Wesseling een foto van Rhodes met twee jonge medewerkers aan de tekst toegevoegd. Op grond van de laatste 'psychobiografie' over Rhodes concludeert Wesseling dat deze in een 'oedipaal conflict' met de Transvaalse president Paul Kruger verwikkeld was. Maar dan waren minister Chamberlain, een groot deel van het Britse publiek, veel Kaapse Afrikaners, sommige Transvaalse Boeren en de bejaarde koningin Victoria dat ook. Want die hadden allen eveneens een grondige hekel aan de koppige, morsige Transvaalse leider. Een dergelijke psychologiserende verklaring van de Boerenoorlog schiet zijn doel ver voorbij.

Wesselings individualiserende, beschrijvende aanpak brengt ook met zich mee dat hij relatief weinig aandacht besteedt aan de Afrikaanse volkeren, die bij de deling betrokken waren. Het tweede kernbegrip van zijn titel, de uitoefening van de Europese heerschappij over die volkeren, komt evenmin uit de verf. Zo verklaart Wesseling dat hij de 'Kongo-gruwelen' maar niet behandelt, omdat deze buiten het tijdvak zouden liggen. Dat is onjuist. Die gruwelen vonden onder Leopolds Vrijstaat plaats tussen 1885 en 1908, toen België de Kongo onder internationale druk overnam. Wie meer wil weten over deze gruwelen leze het mei/juni-nummer van *De Gids* van 1991 over kolonialisme en racisme. Daarin staat een indringende bijdrage van Jan Breman over de exploitatie van de Kongo, eveneens met illustraties. Aan het einde van deze bijdrage plaatst Breman kritische kanttekeningen bij eerder verkondigde en in dit boek herhaalde, betrekkelijk rooskleurige opvattingen van Wesseling over het Europese kolonialisme.
Maarten Kuitenbrouwer

VEILIGHEIDSBELEID

H.J. Neuman, *Impasse te Londen, Nederlands veiligheidsbeleid 1940-1945*, (Veen, Utrecht 1990), prijs ƒ 39,90.

Het klinkt misschien wat onvriendelijk maar als men de ondertitel ironisch verstaat, vertoont dit boek een meer voor de hand liggende opzet en inhoud. Maar ook in dat geval zou een aanvulling van de ondertitel tot bijvoorbeeld 'Aspecten van het Nederlandse veiligheidsbeleid' op haar plaats zijn. Dat is namelijk wat het boek biedt. Het geeft niet een systematische uiteenzetting van de problemen die voortkwamen uit de fundamentele behoeften en beperkingen waarvoor de Nederlandse ballingschapsregering zich zag gesteld, maar het behandelt allerlei elementen en aspecten vooral van het gevoerde militaire beleid. Dat gebeurt in 25 hoofdstukken die, soms anecdotisch, soms in de vorm van geslaagde schetsen van personen en situaties, min of meer een totaalbeeld moeten opleveren van dat beleid.

Voor zo'n ironische interpretatie biedt het boek voldoende aanleiding. Het laat immers als voornaamste thema het hemelsbrede verschil zientussen de hooggegrepen pretenties aan één kant-een militaire bijdrage leveren aan de bevrijding van Nederland en een substantieel aandeel krijgen in die van Indië -en de heel beperkte resultaten aan de andere kant. Bovendien toont het hoe er door incompetentie en competitie van alles mis ging met de uitvoering van dat beleid. Mooie voorbeelden zijn de organisatie van de Prinses Irenebrigade en het bijna volledige isolement waarin vice-admiraal Helfrich als bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten overzee terecht kwam in Colombo op Ceylon.
Het boek steunt op het beschikbare wetenschappelijke materiaal dat Neuman soms met nieuwe resultaten van eigen archiefonderzoek heeft aangevuld. Toch lijdt het geheel onder gebrek aan structuur. Door de anecdotische benadering lopen ervaringen van persoonlijke aard en beleidslijnen nogal eens door elkaar en ook blijft te vaak onduidelijk wat de achtergronden en het kader waren van de verschillende onderdelen van de Nederlandse militaire inspanningen. Daar staat tegenover dat het boek vlot en hier en daar boeiend is geschreven. Het is een genoegen erin te lezen en dat maakt het o.a. heel geschikt in het voortgezet onderwijs.
N. Bootsma

STADHOUDERS

A.J.C.M. Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaar als heer. Het stadhouderlijk stelsel in de tweede helft van de achttiende eeuw , (Den Haag, 1990), Hollandse Historische Reeks XIV, 532 blz., Prijs ƒ 95,-*

De tweede helft van de achttiende eeuw staat bekend als een periode waarin de elite in de Republiek de tijd vulde met ledigheid en beuzelarijen en zich slechts inspande om het door de voorouders verdiende vermogen te verteren; een periode waarin de baantjes door de bevoorrechte groepen werden verdeeld onder de eigen familieleden en vrienden. Een politieke praktijk die het best wordt getypeerd met de woorden: eigenbaat, corruptie en nepotisme. Het beeld van de Republiek is dat van de stuurloze staat die geen ander lot beschoren leek dan onder te gaan aan haar eigen zwakheden.
Het beeld van deze periode wordt opnieuw beschreven en verfijnd door Gabriëls in zijn dissertatie *De heren als dienaren en de dienaar als heer*. Centraal daarbij staat de macht van de stadhouder. Deze was in de loop der tijd gegroeid door een diffuus geheel van rechten en gewoonten, waarmee de stadhouder zich wist te verzekeren van een toenemend aantal bevoegdheden, met name op het gebied van de ambtenbegeving. Dit alles maakte de verhouding tussen regenten en Oranje, tussen de soevereine Statenvergadering en hun hoogste ambtenaar tot een zeer bijzondere.

Om in de bestaande gedecentraliseerde regentenrepubliek de macht te kunnen uitoefenen werd er door de Oranjes gebruik gemaakt van vertrouwelingen op lokaal en gewestelijk niveau. Deze luitenant-stadhouders genoten enorme bevoegdheden waar het de ambtenbegeving betrof. Deze invloed strekte zich uit over bijna alle regeringscolleges van de Verenigde Nederlanden.

Terecht besteedt Gabriëls veel aandacht aan het funktioneren van de verschillende luitenant-stadhouders, de sleutelfiguren in de stadhouderlijke machtsuitoefening. Over nagenoeg alle kwesties informeerden deze cliënten hun patroon.
Ze beschikten over een groot aanzien en gezag ter plaatse. Dit 'credit' stelde hen op hun beurt weer in staat ten opzichte van hun mederegenten de rol van patroon te vervullen.